hogy az állam szüntelenül beavatkozik az újratermelési folymatokba, s minthogy ennek politikai okai vannak, a megoldás is csupán politikai intézkedésekkel érhető el.

Mozgalmunk véleménye szerint a piacgazdaságra való áttérés időszakában külön gondot kell fordítani az új intézkedések negatív szociális következményeire. Nem engedhető meg, hogy ezeket a következményeket a konzervatív erők fegyverként használhassák fel ellentámadásukban. Ennél a taktikai célkitűzésnél is fontosabb azonban annak biztosítása, hogy a munkanélküliek növekvő tömege, amely a vállalatok piaci versengése nyomán áll elő, ne maradjon új elhelyezkedési lehetőség nélkül. És egyáltalán, ha a munkásosztálytól és a foglalkoztatottaktól újabb áldozatokat kérünk (munkanélküliség, a munkahely bizonytalansága, intenzívebb munka, fegyelem), akkor azt is rögtön tudatnunk kell, hogy milyen előnyökre (s milyen időn belül) számíthatnak. Valójában épp ebben mutatkozik meg a gazdasági és a politikai reform kölcsönös összefüggése, hiszen a foglalkoztatottak érdekeit ebben az átmeneti időszakban csak a független szakszervezetek és a különböző pártok védelmezhetik eredményesen.

3. Következésképpen mi azt szorgalmazzuk, hogy az Államkölcsön összegyűjtött eszközeinek nagy részét azonnal be kell fektetni két rendeltetéssel: a technológiai fölösleggé váló munkások elhelyezésének hitelezésére, és a munkanélküliek elhelyezésének hitelezésére. Ezekből az eszközökből kell ösztönözni az önfoglalkoztatásra irányuló kezdeményezéseket, és finanszírozni a szakmai segítségnyújtást a programok kiválasztásában és a munkások átképzésében.

A hitelezésnek ezeket a módozatait és feltételeit a Köztársasági Végrehajtó Tanács és a mielőbb megszervezendő munkanélküliek szakszervezete képviselőinek kell meghatározniuk és részletesen feldolgozniuk.

4. Mozgalmunk egy olyan adórendszerért kíván harcot folytatni, amely serkenti a fogyasztást, s ennek visszahatásában egyúttal serkenti a termelést is.

5. Mozgalmunk részt vesz a munkanélküliek független szakszervezetének megalakításában Szerbiában, amelynek alapvető célja, hogy társadalmi ösztönzést nyújtson a munkanélküliség kérdésének megoldásához. Ez a szervezet ellenőrizné azoknak az eszközöknek a felhasználását is, amelyekből az önfoglalkoztatást hiteleznék.

6. Mozgalmunk az albérlők társadalmi szerveződését is támogatja, azzal a céllal, hogy ezek az emberek is megfelelő jogokat kapjanak, és elemi jogaikat intézményes védelemben részesítsék, miután róluk a mai hivatalos társadalmi intézmények teljesen megfeledkeztek.

7. Mozgalmunk síkraszáll az ágazati elvek szerint működő független szakszervezetek létrehozásáért, valamint a parasztok politikai szerveződéséért.

8. Mozgalmunk elősegíti a független ökológiai mozgalom megalakítását Szerbiában.

Belgrád, 1989. december 25.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA PÁRT
(Demokratska stranka)

1. *Demokratska stranka – Demokrata Párt.**
2. *A párt megalapítását 22 közéleti személy, köztük a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 3 tagja, továbbá 5 egyetemi tanár és ugyannyi író, két újságíró, egy-egy*

* A kérdőívet Kosta Čavoški, a Végrehajtó Bizottság elnökének szerkesztőségünkhöz intézett (1990. február 26-i keltezésű) levele, valamint a mellékelt dokumentumok alapján állítottuk össze.

színházi illetve filmrendező, és több más ismert személyiség kezdeményezte, akik 1989. december 11-én tették közzé a Demokrata Párt szándéknyilatkozatát és programcéljait, majd pedig 1990. január 18-án a párt teljes programját. A fenti dokumentumok mellett a párt alapító közgyűlésén a szervezet alapszabályait is elfogadtuk (mellékelve). A bejegyzés még nem történt meg az idevágó törvény késése miatt.

3. *Alapító nyilatkozatunkat a mellékelt Levél tartalmazza.*
4. *Ugyancsak a mellékelt Levélben.*
5. *Pártunk részben a két háború közötti Demokrata Párt hagyományait folytatja, amelyet formálisan a II. világháború után sem tiltottak be, de az egypártrendszer bevezetésével gyakorlatilag megszűnt létezni.*
6. *Szervezeti felépítését és működési módszereit az alapszabályok írják elő (mellékelve).*
7. *A Demokrata Párt legfőbb vezető testülete a Közgyűlés, amely a munka irányítására Főbizottságot választ. Ennek elnöke dr. Dragoljub Mićunović professzor, a legszűkebb vezetőségbe bekerültek az alapító bizottság tagjai is, akiknek névsorát szintén a mellékelt Levél tartalmazza. A Főbizottság ügyintéző szerve a végrehajtó Bizottság.*
8. *Az alapszervezeteket a helyi bizottságok képviselik, amelyeknek megalakítását a törvény hiánya késlelteti.*
9. *A párt tagjai közvetlenül vagy (a kisebb helységekben) megbízottak útján kapcsolódnak a helyi bizottságokhoz, amelyek közvetlen összeköttetésben állnak a párt Főbizottságával és Végrehajtó Bizottságával, pénzügyekben pedig a titkársággal. A helyi bizottságok elnökei tisztségüknél fogva tagjai a Főbizottságnak.*
10. *Hivatalos bejegyzés hiányában erről még nincs pontos nyilvántartásunk.*
11. *A belépési nyilatkozatokat a következő címekre kell eljuttatni:*
    Vojislav Koštunica, Skadarska 45, 11000 Beograd; Kosta Čavoški, Maksima Gorkog 19, 11000 Beograd.
12. *A párt lapja a Demokratija, amelynek első száma 1990. március 9-én jelent meg 22 000 példányban. Az ebből az alkalomból megtartott sajtótájékoztatón a szerkesztőség és a Demokrata Párt nevében dr. Aleksandar Ilić (fő- és felelős szerkesztő), Gojko Đogo író és Đorđe Ninković ügyvéd szóltak a lap céljairól és jövőjéről. Az első szám az alakuló közgyűlésen elhangzott beszédeket tartalmazza. Megjelentetéséhez 4000 párttag járult hozzá anyagi támogatásával. A szerkesztőség címe: Filipa Filipovića 25, 11000 Beograd. Tel: (011)-446-1920.*
13. *Az alternatív szervezetek minden jelentősebb összejövetelén, és más alkalmi találkozókon is jelen vagyunk a Demokrata Párt programcéljainak ismertetése és népszerűsítése céljából.*
14. *Igen. Az új többpárti parlamentáris választásokért folytatott küzdelmünkről az alapító közgyűlésen dr. Nikola Milošević például a következőket mondta: „Ismerjük a mesét, miszerint a kommunisták ma is győznének a választásokon. Csakhogy az igazi kérdés nem ez, hanem az, hogy – miért nem mernek többpárti választást tartani, ha már szerintük úgy is ők győznének? A vonakodás oka az, hogy ha ezt az elsőt meg is nyernék, a másodikat egész biztosan elveszítenék".*
15. *Erről még korai lenne beszélni.*
16. *–*

LEVÉL A DEMOKRATA PÁRT SZÁNDÉKAIRÓL*

A NYILVÁNOSSÁGHOZ

Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a kormányzat felelőssége a nép iránt döntő előfeltételét képezi minden társadalom, így a mi társadalmunk megfelelő fejlődésének is, és hogy Jugoszláviának, ha kiutat akar találni saját sokrétű nehézségeiből, a radikális reformok útján kell elindulnia azon az úton, amely az igazi konkurencián és modern piaci viszonyokon alapuló gazdasági rendszer felé, s ami még fontosabb, a szabad választások és a pluralista, többpárti demokráciára épülő politikai berendezkedés irányába vezet,

de minthogy Jugoszlávia meglevő politikai rendszere, amely teljes egészében a kommunista párt uralmán alapszik, fő akadályát képezi a politikai demokrácia megvalósulásának ebben az országban, de épp így a jelenlegi gazdasági és politikai válság túlhaladásának is,

elhatároztuk, hogy együttesen mindazokkal a polgárokkal, akiknek hasonló meggyőződésük és szándékaik vannak, megalapítjuk a

Demokrata Pártot

Pártunk, más politikai pártokkal, szövetségekkel és egyesületekkel azonos feltételek között, velük törvényesen szabályozott versenyben harcot folytat saját programjának a megvalósításáért a demokratikus eszmék terjesztésével, a választópolgárok megnyerésével, a választásokon való részvétellel, ennek eredményessége esetén pedig a képviseleti testületek munkájában való részvállalással és az államhatalom gyakorlásával.

Pártalapításunk független a közeli jövőben elvárható siker tényleges kilátásaitól, de arról szilárdan meg vagyunk győződve, hogy vállalkozásunkkal hozzájárulhatunk az ellenzékkel rendelkező demokratikus többpártrendszer mielőbbi kialakításához, ami a legjobb módja annak, hogy a kormány felelőssé és lecserélhetővé váljon, a polgárok elnyerjék szabadságukat és jogaikat, s hogy az egész állami és politikai rendszer valóban a nemzeti szuverenitás elvére épüljön.

Hogy az egész nyilvánosság, a Demokrata Párt minden tagja és híve megtudhassa, mit várhat el ettől a párttól, s mire törekedhet együttesen vele, az alábbiakban összefoglaljuk alapelveit és programcéljait.

ALAPELVEK

I. Alapjogok. Hazánk alkotmányának az igazi szabadság alapokmányának kell lennie azáltal, hogy meghatározza az alapvető szabadságok és jogok sérthetetlen térségeit, és jól látható korlátokat állít mindenfajta önkényuralom elé. Ennek érdekében, többek között, alkotmányos és más módon is szavatolnia kell az alapvető szabadságokat és jogokat, mindenekelőtt a személyes szabadságot, a lelkiismereti és vallásszabadságot, a gondolati és meggyőződésbeli szabadságot, a szólás és nyilvános fellépés szabadságát, a választások és a gyülekezések szabadságát, a sajtószabadságot, az egyesülési és más polgári és politikai szabadságokat, a mozgás és a munkavállalás szabadságát, a külfödre való utazás és hazatérés szabadságát, a személyes bizalom szabadságát stb.

II. Parlamentarizmus. A képviselők testülete, amelynek tagjait szabad, közvetlen és titkos szavazás útján választják meg, kinevezi és leválthatja a kormányt, a szabad nyilvánosság pedig ellenőrzi a végrehajtó, a törvényhozó és a bíráskodó hatalmat. Politikai értelemben ez lesz a többpártrendszer, együttesen az ellenzék működésével.

III. Demokratikus föderalizmus. Jugoszlávia belső berendezkedésének föderálisnak kell lennie, amennyiben ezt az országalkotó nemzetek mindegyike elfogadja. Az ország belső berendezésére vonatkozó új történelmi megegyezést csak a jugoszláv nemzetek

* A pártalapító bizottság levélformában megírt szándéknyilatkozata. Belgrád, 1990. január.

minegyike által legitim módon megválasztott képviselők fogadhatják el külön-külön. Jugoszlávia föderális berendezkedését csak úgy lehet összehangolni a demokrácia alapelveivel, ha a föderális egységek egyenrangúsága mellett szavatolttá válik a polgároknak mint egyéneknek az egyenrangúsága is. Ugyanígy alkotmányos lehetőséget kell teremteni arra is, hogy az egyes föderális egységeken belül területi autonómiák jöjjenek létre, amennyiben ezt a különleges etnikai összetételű, vagy sajátos művelődési-történelmi identitással rendelkező területek lakosai referendum útján elhatározzák.

IV. Piacgazdaság. A gazdaságnak lehetővé kell tennie az egyén számára, hogy megvalósítsa saját céljait és előmozdítsa önnön boldogulását. Ez a hatékonyság és a méltányosság követelménye. Ennek módszere a vállalkozói kedv serkentése, ami a gazdasági szabadság előfeltétele. Fontos, hogy az ember szabadon dolgozhasson, kereskedhessen, szerezzen és rendelkezhessen. Tulajdonának védettnek kell lennie, a vállalatnak pedig önállónak. A gazdasági szabadságot a gazdaságpolitikával kell biztosítani, a vállalkozások ösztönzésével és a megfelelő szociális igazságosság biztosításával.

PROGRAMCÉLOK

1. Az egypártrendszeren alapuló hatalmi monopóliumnak és a pártállam minden formájának megszüntetése.

2. A politikai pártokba, egyesületekbe és szövetségekbe való tömörülés teljes szabadságának bevezetése, a minden előzetes jóváhagyás és ellenőrzés nélküli bejegyzés rendszerével, ami nem köthető ideológiai vagy szervezésbeli feltételekhez.

3. A hatalomnak választottnak és cserélhetőnek kell lennie, aminek előfeltétele, hogy a nép szabadon, közvetlenül és titkosan választhassa meg képviselőit a hatalmi szervekbe, s ugyanilyen módon leválthassa őket, ha elveszítik a bizalmat. A szabad választások, többek között, megkövetelik a különböző politikai meggyőződésű személyek szabad jelölésének lehetőségét, a szabad ténykedést és békés gyülekezést a különböző programelképzelések terjesztése és a választók támogatásának megnyerése céljából.

4. A teljesen szabad sajtó alkotmányos szavatolása és a hivatalos vagy rejtett cenzúra felszámolása. Az újságok és más sajtótermékek megjelentetését, tévé- és rádióprogramok sugárzását minden polgár és egyesülés számára lehetővé kell tenni a bejelentés kötelezettségével, de előzetes jóváhagyás nélkül, hogy egyetlen csoport és párt se kerülhessen kiváltságos helyzetbe.

5. A jog uralmának megteremtése, ami nem csupán a *törvényes* igazságosságot feltételezi, azt az igazságosságot, amit az ún. pozitív jogi előírások szabályoznak, hanem a megfelelő sajátosságait is a törvényeknek, melyekkel szemben két lényeges követelmény van: egyrészt minden rendelkezésük legyen általános érvényű, szabatos és egyértelmű, másrészt pedig zárják ki a tetszőleges alkalmazás lehetőségét, s ne sértsék az általános emberi jogokat és szabadságokat.

6. Az alapvető szabadságok és jogok tevőleges bírósági védelmezése, aminek előfeltétele a bíróságok függetlensége és pártatlansága, a bírók mindennemű függőségének megszüntetése a hatalom más szerveivel, az uralkodó párt vezetőivel és az önhatalmú csoportokkal szemben, valamint a bírók helyzetének állandósítása.

7. A nemzetek egyenjogúságának alkotmányos szavatolása, függetlenül attól, hogy melyik föderális egységben élnek. Olyan feltételeket kell tehát teremteni, melyek között a jugoszláv nemzetek mindegyike számára biztosítható a szellemi és kulturális identitás valamennyi föderális egységben. Minden kisebbség, akárcsak a nemzetek számára, lehetővé kell tenni az anyanyelvű oktatást és a művelődési életet. A nemzetek azon részeinek, amelyek saját anyaköztársaságukon kívül élnek, meg kell engedni az össznemzeti és kulturális azonosulást, a szellemi egybetartozást saját nemzetével, mint ahogy minden más kisebbségnek is élveznie kell ezt a jogot, bárhol is él.

8. Érvényre juttatni a polgárok egyenlőségének elvét az egyes szövetségi, elsősorban

képviseleti szervek megalakításában, mégpedig az általános és egyenlő szavazati jog alapján, ami megköveteli, hogy a nemzetek, illetve a föderális egységek tanácsa mellett egyenrangú hatáskörben létrehozzuk a polgárok tanácsát is a Jugoszláv Képviselőházban.

9. A tulajdon megfelelő védelmének biztosítása, függetlenül attól, hogy magán-, állami, köz- vagy szövetkezeti tulajdonról van-e szó. A vagyon átruházása csupán önkéntes csere útján, vagy méltányos térítmény ellenében valósulhat meg, amikor ez összhangban van a világosan meghatározott közérdekkel.

10. Megerősíteni a magántulajdont mint a vállalkozások és a gazdasági haladás tényezőjét, ami biztos eszköze lehet a gazdasági szabadságok és a piaci intézmények térhódításának. Az államtulajdon nem csupán azokban az ágazatokban jelentkezhet, melyekben nincs lehetőség a szabad gazdálkodásra, vagy ahol nem működhetnek piaci intézmények. Ennek megfelelően a gazdaságot meg kell szabadítani a rendelkezési, beruházási, foglalkoztatási és haszonszerzési korlátoktól, amibe beleértendő a meglevő társadalmi tulajdon lebontása magán-, állami és köztulajdon.

11. A parasztságnak külön is meg kell szabadulnia a reá rótt terhek és haszonelvonások alól. Serkenteni kell a parasztbirtokok növelését, megszüntetni a földmaximumot, a hitel- és agrárpolitikával pedig megvédeni a parasztot a természeti és egyéb függőségektől.

12. Az államnak a gazdaságban és a társadalomban két feladata lehet, ami a korszerű, jól berendezett demokráciákra jellemző: egyfelől serkentenie kell a vállalkozói kedvet és a gazdasági haladást, másfelől pedig gondoskodni a szociális célokról, különösképp a polgárok szociális jogairól, köztük a díjtalan egészségvédelem minimumáról, a munkanélküliek szükségszerű segélyezéséről, a díjtalan általános iskoláztatásról stb. Ezért szükség van a megfelelő szociálpolitikára és a szociális métlányosság más formáira, összefüggésben az ország anyagi helyzetével és a gazdasági hatékonyság fenntartásával.

*

Ezekből a programcélokból és elvekből kiindulva a Demokrata Párt arra törekszik, hogy ne váljon hűtlenné a szabadságnak és demokráciának azokhoz az európai hagyományaihoz, melyeknek jegyében a 19. század végén és a 20. század elején létrejött a modern szerb állam. Ezeket az eszméket nálunk utoljára a Demokrata Párt képviselte nyíltan, amelynek tevékenységét 1945-ben gyorsan lehetetlenné tették.

Fordulópontot jelző politikai változások, különösen amikor a társadalom válságba jut, ritkán állnak elő tisztán a hatalmon levő emberek előrelátása és jóakarata révén. Ez mindenkinek a közreműködését megköveteli, aki az egyén szabadságát épp úgy a szívén viseli, mint a közösség boldogulását. A szétszóródott, magános egyének, legyenek bármilyen határozottak és bátrak is, semmilyen eséllyel nem léphetnek fel a szervezett csoportokkal vagy a hatalmat gyakorló párttal szemben. Az igazi vetélytársak kizárólag az alternatív szervezetek, illetve az ellenzéki politikai pártok lehetnek. Ebből a felismerésből ered a mi kezdeményezésünk is a Demokrata Párt megalapítására. Ezért hozzálátunk az alapításhoz, és felhívjuk mindazokat a polgárokat, akik elfogadják a fenti elveket és célokat, hogy csatlakozzanak hozzánk.

Belgrád, 1989. december 11.

1. MIT AKAR A DEMOKRATA PÁRT

Többé már nem fér kétség ahhoz, hogy ma, a huszadik század végén, enyhén szólva katasztrofális mérleget mutat a kommunista rezsim negyvenöt éves uralma hazánk térségein. Századunk utolsó évtizedének küszöbén az igazgatás kommunista módja az ország legtöbb polgárát elkerülhetetlenül az anyagi nyomor szélére sodorta, kivéve a kommunista hatalomtartók szűk körét. Az adósságokat, amiket Jospi Broz és a követői felvállaltak, még unokáink is csak nehezen térítheti meg, a kommunista uralom alatt előállt köztársaságközi viszonyok pedig azzal fenyegetnek, hogy nemzeti alapon polgárháborúba torkollnak.

Politikai szabadságról nálunk a szó igazi értelmében még mindig nem beszélhetünk. Minden kulcspozíció a tájékoztatási eszközökben, az államigazgatásban, a gazdaságban és a bíróságokon az uralkodó párt tagjainak a kezében van, s ugyanez a helyzet a Szocialista Szövetségben és a Szakszervezeti Szövetségben is.

A kommunisták, igaz, lemondtak az egyjelöltes választások korábbi gyakorlatáról, de azért a választásokon megjelenő jelöltek kivétel nélkül ugyanannak az uralkodó pártnak a tagjai, miközben leginkább már előre tudni lehet, ki lesz közülük megválasztva. Ha azok a korábbi kommunista választások, egy szellemes hasonlat szerint, egylovas versenyek voltak, akkor most olyanok, mintha egy versenyen több ló indulna ugyan, de egyazon istállóból, azzal, hogy az istállótulajdonosok azokat a méneket favorizálják, amelyek nekik a legjobban tetszenek.

Mindennemű, rendszerint kikényszerített törekvésük ellenére, hogy szélesebb térségeket nyissanak meg a magánkezdeményezések előtt, az uralkodó párt vezérei továbbra is foglyai maradnak a társadalmi tulajdon dogmájának, azt állítván, hogy csak a jövő mutathatja majd meg, hogy ez a tulajdonforma kiállhatja-e a versenyt a magánvállalkozásokkal, noha a mai idők tapasztalata, s külön minden szocialista ország gyakorlata szemmel láthatóan, azt mutatja, hogy ez az ún. társadalmi tulajdon a gazdaságot megfosztja a hatékonyságtól, noha valójában tulajdonosa is van az uralkodó osztály kommunista igazgatóinak képében.

Még ha vannak is bizonyos kísérletek a saját kommunista múltjuktól való eltávolodásra, a kommunistáknak nincs szándékukban határozottan és ingadozás nélkül lemondani Josip Broz Tito bálványozásáról, amit államelvi rangra emeltek, miközben arról igyekeznek meggyőzni bennünket, hogy nincs mit szégyenkeznünk azokon az időkön, amikor a legújabb kor államfőinek sorában az egyik legnagyobb tékozló uralkodott országunkon, akivel csak egyes afrikai császárok és a keleti szocialista rezsimek néhány megdöntött vezére mérhető össze.

Külpolitikánkban a kommunisták, ahelyett, hogy szorosabbra fűznék kapcsolatainkat a demokratikus politikai irányvételű országokkal, továbbra is kitartanak az ún. elnemkötelezettség mellett, amelynek révén szövetségi, néha már-már vazallusi viszonyba kerülünk egy sor totalitárius rendszerrel, melyekben a vallási fanatizmus és az autoritárius vezérek kultusza uralkodik.

A fennálló politikai rendszernek mindezek a messzeható és gyógyíthatatlan fogyatékosságai mélyen beívódtak a pártmonopólium intézményeibe, s túlhaladásának egyetlen módja van: a többpártrendszer bevezetése. Más megoldást a történelem nem ismer.

Ezért a Demokrata Párt a demokrácia minden eszközével küzdeni kíván a többpártrendszerért és a hatalmon levő kommunista párt monopóliumának felszámolásáért. A Demokrata Párt meggyőződése szerint a kommunista uralom súlyos következményeit a leghatékonyabban és a legmesszehatóbban annak a programnak az elfogadásával és valóra váltásával háríthatjuk el, amelyet ez a párt hirdetett meg, s amelynek lényegét már a neve is kifejezi.

2. A POLITIKAI ÉS POLGÁRI SZABADSÁGOK ÉS JOGOK

Szem előtt tartva, hogy különösen a nyolcvanas évek kezdete óta Jugoszláviában megerősödött a kritikai szellem, és terjedni kezdtek a különböző demokratikus kezdeményezések, sőt a fennálló rendszer is liberalizálódni kezdett, a Demokrata Párt úgy ítéli meg, hogy mindezek a változások nem boríthatnak fátylat egy másik tényre, arra, hogy a rendszer alapjai és alapeszméi lényegében nem változtak meg. Ami előrehaladás történt a legfontosabb politikai szabadságok és jogok, a gondolati és szólásszabadság, a lelkiismereti és vallásszabadság, a sajtószabadság, az egyesülési és gyülekezési szabadság, valamint az állami szervek elleni panaszjog szabadsága terén – mindez inkább a kikényszerítésnek, illetve a köztársasági és tartományi pártok kisebb-nagyobb engedékenységének köszönhető, s továbbra sem tartoznak az egyén állammal szembeni eredendő jogai közé, az egyéni és kollektív cselekvés védett területeihez. Még most is érvényben van tehát az az állítás, amit a kommunisták egyik vezetője mondott ki az első jugoszláv alkotmány meghozatalakor, miszerit „a demokratikus jogok nem abszolút érvényűek és örök időkre adottak, mert a változó körülményektől függően bővíthetők és szűkíthetők, megadhatók és megvonhatók".

A Demokrata Párt egészen másként tekint az emberi jogokra. Szerinte ezek szervesen beépültek a demokratikus politikai hagyományokba: természetes, elidegeníthetetlen jogai az embernek, amelyek születése óta megilletik, s megadásukkal vagy megvonásukkal, bővítésükkel vagy szűkítésükkel elveszítik eredeti értelmüket. A Demokrata Párt elveti azt a felfogást, hogy ezek a jogok csak a felsőbb kollektív érdekek keretei között érvényesíthetők („a szocialista közösség érdekein belül"), ahogyan eddig az uralkodó párt értelmezte megfellebbezhetetlenül, miután önmagát tekintette az államérdekek megtestesítőjének a jelenre és jövőre nézve egyaránt. A Demokrata Párt számára az alapjogok általánosak és egyenlők, amelyek minden egyént mint emberi személyiséget megilletnek, tekintet nélkül arra, hogyan viszonyul a hatalom letéteményeseihez és az uralkodó társadalmi értékekhez.

Az alapvető emberi jogok közül egyik sem jelent semmit a megfelelő *jogi és bírósági garanciák* nélkül. Ilyen megfontolásból a múlt század legismertebb liberális alkotmányai és törvényei kimondták, amikor pl. a sajtószabadságról volt szó, hogy ez a jog semmiféle megelőző intézkedéssel (cenzúrával, óvadékkal, adminisztratív engedélyezéssel) nem csorbítható. Az álláspont, hogy a szabad sajtó nem kötelezhető előzetes állami jóváhagyásra, nem szorul semmiféle külön magyarázatra: nincsenek alapjogok, ha érvényesítésükhöz előzetes állami engedélyezésre van szükség. Az egyén joga nem alapozódhat állami jóváhagyásra egyszerűen azért, mert ez a jog előbbre való minden állami és társadalmi jognál.

A Demokrata Párt ezért fontosnak tartja, hogy új törvényes előírások szabályozzák a sajtót, szavatolva, hogy a polgárok előzetes jóváhagyás nélkül indíthassanak lapokat. Amikor pedig a tömegtájékoztatás állami eszközeiről van szó (rádió és televízió), ezek működését is függelteníteni kell a hatalomtól, hogy másfajta politikai meggyőződéseket is közölhessenek és képviselhessenek. A politikai pártoknak, szakszervezeteknek és más egyesületeknek, előre meghatározott mércék szerint szavatolni kellene a megfelelő részvételt a rádió és a televízió műsorában, különösen a választási időszakban. Ezzel a joggal fel kellene ruházni a vallási közösségeket is.

Mindaz, amit a sajtószabadságról elmondtunk, egyaránt vontakozik az egyesülési és gyülekezési szabadságra is. Nincs szabad egyesülés és gyülekezés, ha ez előzetes jóváhagyásnak van alávetve, noha jelenleg is ez a helyzet a polgárok egyesületeire és a nyilvános gyülekezésre vonatkozó minden törvényes rendelkezés értelmében. A kommunista vezérek nemrégiben elhangzott kijelentései, miszerint „nekik semmi okuk, sem szándékuk, hogy adminisztrációs akadályokat gördítsenek a pártalakítások elé", közvetett mó-

don csak azt árulják el, hogy az egyesülés joga még mindig nem tartozik az egyesülni kíváno polgárok kizárólagos és eredendő jogai közé.

Az egyesülési szabadság korlátai közé tartozik az az ismert alkotmányos rendelkezés is, amely kiváltságos helyzetet biztosít az uralkodó párt számára, amikor a „történelmi fejlődés törvényszerűségeként" annak vezető szerepet tulajdonít. Ily módon törvényerőre lép az uralkodó párt monopolhelyzete, és kérdésessé válik az egyesülési szabadság, ami általános és egyenlő joga minden polgárnak. A legújabb hivatalos politikai programok, amelyek szóban elvetik a pártállamot és az uralkodó párt monopóliumát, azt mutatják, hogy ezek a felfogások igazában nem változtak meg, mint ahogy ez derül ki a Szerb KSZ elnökségének a politikai rendszer reformjára vonatkozó programjából is, amely a kommunista párt „vezető szerepe" helyett most annak „integratív szerepéről" beszél, amely „jelentős és megkerülhetetlen".

A Demokrata Párt külön kiemeli, hogy a kommunista uralom rendszere az elmúlt csaknem fél évszázad alatt Jugoszláviában a politikai apartheid különleges formáján alapult, amely lehetővé tette egy kisebbség, a kommunista párt tagsága számára, hogy szinte teljesen kisajátítsa magának a törvényhozás különböző testületeit, a közigazgatás vezető szerveit, a bíróságokat, minden vezetői helyet a gazdaságban, a hadseregben stb. Még annak az egyetlen politikai szervezetnek (a Szocialista Szövetségnek) a vezetőségében is, amelyben formálisan a nem-kommunistákat is képviseltetni kellett volna, szinte kizárólag a kommunisták foglaltak helyet. A Demokrata Párt ezért síkraszáll az összes politikai párt szabad versenyéhez szükséges feltételek kialakításáért, melyek között egyenlő hatásuk lehet a választói testületekre. Csak ilyen választási feltételek mellett válhat az uralkodó párt befolyása olyan mértékűvé, amilyen arányú befolyást élvez a választói testületekben. Ez csak úgy érhető el, ha új törvényeket alkotunk a választásokról, az egyesületekről, a nyilvános gyülekezésekről és a sajtóról, eltérőt attól a törvénytől, amely a nemrégiben lezajlott szerbiai választásokhoz szolgált alapul. Szavatolni kell az alapvető politikai szabadságokat és jogokat, nem pedig korlátozni azokat. Külön is fontos törvénnyel szabályozni a politikai pártok pénzelésének forrásait és módozatait.

Nyilvánvaló, hogy az említett politikai jogok mindegyike nem kevésbé szilárd garanciákat követel a polgári illetve személyi jogok tekintetében. Ezért a Demokrata Párt megköveteli a polgárjogok mindennemű korlátozásának megszüntetését, ami még bőségesen jelen van a mostani alkotmányokban és törvényekben; megköveteli a „szóbeli bűncselekmény" minden formájának tényleges kiiktatását a szövetségi és köztársasági törvényhozásból, együttesen minden ehhez hasonló nem eléggé világos, parttalan inkriminációval. Pártunk végül felveti mindazoknak az eseteknek a kérdését, melyekben a közigazgatási szervek tetszőlegesen és kizárólagosan dönthettek a polgárok szabadságairól és jogairól (a megelőző letartóztatások és házi őrizetbe vételek, az útlevelek odaítélésének és megvonásának kizárólagos joga, továbbá olyan intézkedések, amelyek megszegik a levéltitok sérthetetlenségét, a közlőeszközök lehallgatása stb.).

A Demokrata Párt külön is síkraszáll a lelkiismereti és vallásszabadság érinthetelenségéért, ami magában foglalja az egyház illetve a vallásközösség szabad ténykedését is. Az állam és az egyház elválasztásáról szóló előírások az egyházat megakadályozták abban, hogy bármiféle módon is állami ügyekbe avatkozzon, de az államot nem akadályozták meg abban, hogy beavatkozzon a vallási és egyházi kérdésekbe, aminek legfőbb bizonyítéka a vallásközösségekről szóló törvény. Még nagyobb korlátokat állítanak a hitélet elé azok a szervek, amelyek e restriktív törvényes előírások alkalmazására hivatottak. Ez nem legitim viszonyulás a valláshoz és egyházhoz. A Demokrata Párt támogatni fogja olyan alkotmányos és törvényes rendelkezések meghozatalát, amelyek sérthetetlenné teszik a lelkiismereti szabadságot és vallásgyakorlást, a vallásközösségek szabad kapcsolatát a nyilvános tájékoztatási eszközökkel, különösen a televízióval, az egyházi sajtó szabad eladását a nyilvános árusítóhelyeken, a papoknak azt a jogát, hogy meglá-

togassák híveiket a kórházakban és börtönökben, a katonáknak azt a jogát, hogy részt vegyenek az adott időben sorra kerülő istentiszteleteken és a hívőknek azt a jogát, hogy azonos feltételek között tölthessenek be fontos állásokat az állami szervekben, a közoktatásban és a kultúrában.

3. SZOCIÁLIS-GAZDASÁGI ÉS MŰVELŐDÉSI JOGOK

Minden kommunista rezsim hatalomtartóinak egyik legnagyobb ámítása az az ígéret volt, hogy az új hatalom a kollektivista gazdálkodás feltételei között jóval nagyobb szociális-gazdasági jogokat fog nyújtani, mint amilyeneket a szabad magánkezdeményezések társadalmában a polgárok élveznek. Megtagadva ezeket a felelőtlen ígéreteket, a Demokrata Párt úgy véli, hogy egyedül a piacgazdaság és a szabad vállalkozások rendszere biztosíthat megfelelő jólétet a népnek, és változtathatja gyakorlattá a kinyilvánított szociális-gazdasági jogok érvényesítését. Ennek előfeltételezésével fejti ki saját szociális programját.

Abból az elvből kiindulva, hogy a demokratikus berendezkedés kiépítésének és fenntartásának lehetőségét a szabadságideálok, az emberi jogok és a szociális méltányosságok fejlesztése adja meg, a Demokrata Párt arra törekszik, hogy ezek az eszmék alátámaszszák egymást, s hogy összhangba, ne pedig szembe kerüljenek egymással. Úgy véljük, hogy az egyén mint politikai szubjektum, a szabadságok és jogok védelme alatt fő tényezője a szabad demokratikus társadalomnak. Ezért azon fogunk fáradozni, hogy társadalmunkba beépüljenek a szociális és kulturális jogok elvei, melyek a fejlett demokratikus társadalmak vívmányait képezik. Ugyanígy a Demokrata Párt megköveteli azoknak a magunkra vállalt nemzetközi kötelezettségeknek a teljesítését, amelyeket a gazdasági, szociális és művelődési jogokról szóló, részünkről is ratifikált nemzetközi egyezmények tartalmaznak.

A Demokrata Párt külön is fontosnak tekinti, hogy a munkaügyi törvényhozás összhangban legyen a ma elismert civilizációs normákkal. Eszerint olyan lehetőségek megteremtéséért száll síkra, hogy mindenki maga teremtse meg saját létszükségének eszközeit a szabadon elfogadott és megfelelően fizetett munkából. Az a véleményünk, hogy törvénnyel kell megállapítani és szavatolni a munkabér minimumát.

A Demokrata Párt abból az elvből indul ki, hogy a foglalkoztatottak nem diszkriminálhatók a díjazásban, függetlenül mindenfajta különbségtől a nemek, a politikai meggyőződések, a vallások és más egyéni sajátosságok tekintetében. Külön is ellene vagyunk a nők mindennemű megkülönböztetésének a munakviszonyban. Síkraszállunk a biztonságos és higiénikus munkafeltételekért, amit törvénynek kell szavatolnia, továbbá a fizetett szabadságért és ünnepnapokért, valamint a munkaidő fokozatos és ésszerű csökkentéséért.

A Demokrata Párt megkülönböztetett figyelmet fordít a szabad szakszervezetek létrehozására, vagyis olyan szakszervezetekért harcolunk, amelyek függetlenek lesznek minden állami vagy társadalmi intézménytől, tehát a saját szervezeti szabályaik szerint járnak el, s szabadon választják meg szervezetüket, amely gondot visel tagjainak gazdasági és szociális érdekeiről. A Demokrata Párt olyan sztrájkjogokat akar, amelyeket a kormány nem korlátozhat és nem vonhat meg a saját tetszése szerint. A munkaadók és az állam képviselői kénytelenek lesznek tiszteletben tartani a szabadon megválasztott sztrájkbizottságokat, illetve a szakszervezet képviselőit mint egyenrangú tárgyalófeleket a nézeteltérés megoldásában.

A Demokrata Párt síkraszáll a társadalom legveszélyeztetettebb tagjainak szociális biztonságáért és a széles körű szociális-biztosítási jogokért. Ugyanígy elengedhetetlennek tartjuk a társadalmi közösség minden tagjának elemi egészségvédelmét, az egészségügyi intézmények továbbfejlesztését és a gyógyítás szintjének növelését. A Demokrata

Párt támogatja a társadalom minden tagjának jogát a díjtalan közoktatásra. Olyan oktatásért küzdünk, amely lehetővé teszi az eszmék szabad áramlását. Követeljük mindenfajta ideológiai monopólium kiiktatását a tantervekből, mindenekelőtt a marxizmusnak mint külön tantárgynak az eltörlését, mert azzal egy párt világnézetét törvényerővel kényszerítik rá a tanulókra.

A Demokrata Párt ezenkívül fontosnak tekinti az oktatás társadalmi státusának és anyagi helyzetének érezhető javítását – mindenekelőtt a tanügyi dolgozók fizetésének növelésével, valamint a tanulók és egyetemisták ösztöndíjazási rendszerének és hálózatának további fejlesztésével.

4. PARLAMENT, ELLENZÉK ÉS FELELŐS KORMÁNY

A Demokrata Párt a képviseleti demokrácia intézményeinek érvényesüléséért száll síkra, figyelembe véve azt a tényt, hogy a jelenlegi nagy társadalmi-gazdasági és technológiai változások közepette is a parlament áll a politikai intézmények középpontjában minden demokratikus rendszerben. Ennek az intézménynek a demokratikus jellege abból adódik, hogy lehetővé teszi az uralkodó párt politikájának bírálatát, azaz a kormánypolitika bírálatát, valamint a döntéshozatalban való részvételt és a kormány ellenőrzését. Valójában azonban a legjobb rendszerű parlament sem szavatolhatja a hatalom demokratikus rendszerének működését a felügyeleti intézmények hálózata nélkül, s ha – mindenekfölött – nincs szabad nyilvánosság. A választói testületek szerepe és joga mindenesetre fontos tényezője a parlamenti munka ellenőrzésének. Ehhez hozzá kell még számítani a független bíróságokat, és a jól megszervezett kapcsolatot a törvényhozó és a végrehajtó hatalom között.

A modern parlament működésének alapvető előfeltétele tehát a pártok pluralizmusa. A parlament és a pártrendszer kölcsönös viszonyának legfőbb tényezője az ellenzék. A parlamentnek nemcsak a döntéshozatal a feladata, hanem az is, hogy a nyilvánosság előtt lehetővé tegye az érvek kinyilvánítását mind az uralkodó párt (vagy pártok), mind az ellenzék részéről. Amikor kitartóan felhívja a nyilvánosság figyelmét a kormánypolitika fogyatékosságaira, a parlamentáris ellenzék valójában felelősségteljesebb munkára készteti a kormányzatot. Ellenzék nélkül tehát nincs kormányfelelősség, sem parlament a szó hagyományosan demokratikus értelmében.

A Demokrata Párt tudatában van annak a ténynek, hogy ma, sokkal inkább, mint a két háború között, az ellenzék nagy része nemzeti és nem politikai jellegű. Ennek a ténynek, és annak a másiknak, hogy a demokratikus rendszer bevezetésével csaknem fél évszázad után a pártrendszer a végsőkig fragmentizálódhat, tehát nagyszámú politikai párt kezdheti meg működését, oda kellene hatni, hogy a választásokkal és a parlament munkájával kapcsolatos kérdések megfelelő rendezésével lehetővé tegyük a különféle politikai áramlatok minél teljesebb képviseletét a parlamentben, de ne olyan áron, hogy ezzel politikai bizonytalanságot, válságot keltsünk, s megakadályozzuk a kormány hatékony munkáját. Mindez természetesen megoldható a választási törvénnyel és a parlamenti munka szabályozásával.

A Demokrata Párt ugyanakkor kész együttműködni mindazokkal az ellenzéki pártokkal, amelyeknek hasonló vagy közeleső politikai programjuk van, és síkraszáll a szabad, pluralista választások mielőbbi megtartásáért, Jugoszlávia és valamennyi föderális egység alkotmányozó nemzetgyűlésének összehívásáért, amelynek az ország jövőbeni berendezkedéséről kell döntenie. A jelenlegi társadalmi, gazdasági és politikai válságot csak ezekkel a választásokkal haladhatjuk túl, minthogy sem a jelenlegi szövetségi képviselőház, sem a föderális egységek képviselőházai nem úgy jöttek létre, hogy legitim képviseleti szervek lehetnének.

5. ÁLLAMBERENDEZÉS ÉS NEMZETI KÉRDÉS

A nemzeti kérdés a Demokrata Párt részére elsősorban demokrácia kérdése. A pluralista demokratikus rendszer létrehozásának – többpártrendszerrel és ellenzékkel – valamint az emberek biztonságának és szabadságának alkotmányos és másfajta szavatolásával mindenképp csillapítani lehetne a létező etnikai ellentéteket, ha már Jugoszlávia nagyfokú etnikai, felekezeti és művelődési-történelmi heterogenitása miatt lehetetlen azokat tartósan feloldani. Mi több, az emberi és polgári jogok következetes tiszteletben tartása, az egypártrendszeri hatalmi monopólium megszüntetése és a demokratikus rendszer kialakítása lehetetlenné tenné a rendezetlen nemzeti kérdésekkel való folytonos visszaélést az uralkodó párt monopolhelyzetének állandósítása végett. Ennek azonban maga a kommunista párt a legnagyobb ellenzője, amelynek minden belső megosztottsága ellenére teljesen egységes a célja, az – hogy megőrizze ha nem is monopolizált, de legalábbis uralkodó helyzetét a fennálló politikai rendszerben. Ennek érdekében a kommunisták megpróbálják kihasználni a bekövetkezett etnikai összeütközéseket, hogy minden föderális egységben önmagukat tüntessék fel a veszélyeztetett etnikai illetve nemzeti érdekek egyedüli védelmezőinek, ezzel akadályozva meg a demokratikus rendszer kibontakozását és a hatalom elvesztésének kockázatát a szabad választásokon.

Ha Jugoszlávia belső berendezkedésének föderatívnak kell lennie, ahogyan a Demokrata Párt gondolja, akkor csak azzal a feltétellel válhat olyanná, ha ezt Jugoszlávia minden nemzete elfogadja. A végzetes következmények mellett, melyekhez máris elvezetett, a fennálló társadalmi berendezkedés a konföderális elemek túlsúlyával a jugoszláv államközösségnek elsősorban azért nem felel meg, mert az egyes föderális egységek közötti belső határokat különböző és egymással ellentétes elvek alapján húzták meg – részint az etnikai homogenitás elvei, részint a művelődési-történelmi identitás elvei alapján.

Jugoszlávia szövetségi jellege csak úgy maradhat fenn, ha ezt az önkéntesen létrehozott közösséget alkotó nemzetek egyetértenek e fogalom eredeti jelentésében. Amennyiben valamelyik nemzet kételkedik ennek az egyetértésnek a mai fennállásában, akkor erről egy demokratikus eljárás keretében meg kellene győződni.

Az ország belső berendezkedésére vonatkozó új megegyezést csak a jugoszláv nemzetek legitim módon megválasztott képviselői fogadhatják el külön-külön. Ebből eredően Jugoszlávai új alkotmányát csak a közvetlen, valóban szabad és titkos választások lebonyolítása után hozhatjuk meg.

Amikor a föderáció és a föderális egységek közötti hatalomfelosztásra sor kerül, a szövetségi szerveknek át kell engedni minden olyan feladatkört, amely nélkül nem működhet sikeresen a piacgazdaság, s nem őrizhető meg az ország integritása. Az alapvető szabadságok és jogok védelmének legfelső fokozatát a szövetségi szervek hatáskörébe kell utalni, hogy amennyiben ezek az egyéni vagy kollektív, de különösen nemzeti szabadságok és jogok veszélybe kerülnek, azonnal közbeléphessenek, ha a föderális egységek szervei ezt elmulasztják idejében megtenni.

Jugoszlávia fennálló szövetségi berendezkedését össze kell hangolni a demokrácia alapelveivel oly módon, hogy a föderális egységek egyenjogúsága mellett a polgárok mint egyének egyenjogúságát is szavatolni kell. Ezt, mint más demokratikus föderációkban is, kétkamarás parlamenti rendszerrel lehet elérni, amelyben az egyik tanácsot a föderális egységek azonos számú képviselői alkotnák, míg a másik tanács tagjait a polgárok választanák a megközelítően azonos nagyságú választási körzetekben a klasszikus választási elv szerint: „egy ember – egy szavazat". Ez az egyedüli módja annak, hogy mind a polgár mint egyén joga, mind a többség illetve kisebbség joga méltányosan érvényesüljön a parlamentben.

Amellett, hogy hazánk demokratikus szövetségi berendezkedésével biztosítani kell a

föderális egységek egyenrangúságát, megfelelő alkotmányos rendelkezésekkel szavatolni kell a nemzetek egyenrangúságát is, ami az esetek többségében nem azonosítható saját anyaköztársaságuk helyzetével. Mivel tehát egyes jugoszláv nemzetek jelentős, sőt igen számottevő része saját anyaköztársaságán kívül él, megfelelő intézményes és más eszközökkel lehetővé kell tenni kulturális és szellemi integrációjukat, és teljes mértékben elismerni szellemi-történelmi identitásukat. Mint minden nemzet szellemi és kulturális identitásának legfőbb hordozóját és őrét, minden nyelv és írás egyenrangúságát az alkotmány és a törvények fokozottabb védelme alá kell helyezni, és gyakorlatilag következetesebben megvalósítani. Az asszimiláció megakadályozása érdekében minden kisebbségnek, akárcsak a nemzeteknek, lehetővé kell tenni az anyanyelvű oktatást. A nemzetek azon részeinek, amelyek saját anyaköztársaságukon kívül élnek, engedélyezni kell a teljes nemzeti és kulturális identitást, a szellemi egybetartozást saját népével, mint ahogyan meg kell adni ugyanezt a jogot minden más kisebbségnek is, bárhol él. Mindezeknek az embereknek lehetővé kell tenni, hogy művelődési intézményeket és megfelelő egyesületeket hozzanak létre, hogy saját anyaországukkal együttesen tovább fejleszthessék össznemzeti egységes kultúrájukat és szellemi-történelmi öntudatukat. Ennek elérése céljából alkotmánnyal és törvénnyel kell szavatolni a művelődési intézmények és egyesületek megalapításának szabadságát, különösen egyes jugoszláv nemzeteknek azokra a tagjaira vonatkozóan, akik saját anyaköztársaságukon kívül élnek.

A föderációt alkotó föderális egységek alkotmányos helyzetének azonosnak kell lennie. Amennyiben a szövetségi alkotmány érinti valamely föderális egység önszerveződési jogát, ezt csakis az általános elvek alapján lehet megtenni, amelyek azonos feltételek mellett lehetővé teszik a többi föderális egység belső berendezkedésének ugyanolyan szabályozását. Ennek megfelelően alkotmányos lehetőséget kellene teremteni, hogy az egyes föderális egységeken belül területi autonómiák jöjjenek létre, amennyiben ezt a különleges etnikai összetételű, vagy sajátos művelődési-történelmi identitású területek lakosai referendum útján elhatározzák. Az autonóm tartományok megalakításáról a föderális egység képviselőháza döntene végérvényesen. Az autonóm tartományok jogainak és kötelességeinek köre szűkebb kell hogy legyen, mint a föderális egységek hatásköre, vagyis összhangban kell lennie azzal, amit a területi autonómia fogalma alatt általában értenek a fejlett világban és a jogelméletben.

6. A GAZDASÁGI SZABADSÁGOK, A TULAJDON ÉS A VÁLLALKOZÓI SZELLEM

A pluralista társadalom nem magasztalhat fel csupán egyetlen erkölcsi, kulturális, politikai vagy gazdasági értéket. Ennélfogva a demokratikus társadalom az egyéni életforma szabad megválasztásán alapul, ami kiterjed a foglalkozás, a munkahely és mindennemű gazdasági ténykedés szabad megválasztására. Más szóval, a demokrácia a gazdasági szabadságokra épül, ami alatt minden munkában az önkéntességet értjük. Ennélfogva a Demokrata Párt a szabad gazdaság létrehozásáért és megőrzéséért folytat küzdelmet.

Az ember csak úgy valósíthatja meg saját céljait, ha lehetőséget kap arra, hogy magáénak vallja saját tevékenységének eredményeit, és viselje következményeit. Ha nem így lenne, akkor nem teremthetne racionális kapcsolatot a cselekvése és annak eredménye között. Ez a „mindenkinek az érdeme szerint" elve, ami alapját képezi a gazdasági szubjektumok önállósulásának és a racionális döntéshozatalnak. Ez az elv csak úgy érvényesülhet, ha az embereknek joguk van élvezni azt, amit elértek, s amivel rendelkeznek. Ehhez szükség van a tulajdonjogra, különösen a magántulajdonra, és annak védelmére. Ezért a Demokrata Párt síkraszáll a tulajdon minden formájának, köztük a magántulajdonnak mint a szabad gazdaság alapjának védelméért.

Az emberi cselekvésnek sokféle oka lehet, de az üzleti viszonyok arra a feltevésre

épülnek, hogy az emberek legalább részben olyasmit igyekeznek csinálni, ami érdekükben áll. Ezért a gazdasági élet központi kérdése az üzlet, melynek felkutatása, megkötése és kiterjesztése elé semmiféle korlátot nem szabad állítani, kivéve azt, amelyet az erkölcsi elvek és a demokratikusan elfogadott törvények szabnak meg. A gazdasági élet bármiféle szabályozásakor abból kell kiindulni, hogy az üzleti szellem és a szabad kezdeményezés tiszteletet követel, amennyiben nem ütközik a szabályokkal, és számot vet a közérdekkel, amelynek fennállása és határa demokratikus módon lett megállapítva. Ennek megfelelően a Demokrata Párt síkraszáll a béklyók nélküli szabad kezdeményezésért.

A gazdasági szabadságok rendszere csak úgy működhet, ha megfelelő módon intézményesítve van. A szabad gazdaság alapintézménye a piac. Ebben a gazdasági rendszerben mindenki használja a munkaerő, a tőke, a tudás, a természetes erőforrások, a pénz, a deviza, az áru és a szolgáltatások piacát, ami elősegíti a termelés tényezőinek ésszerű elosztását és a hatékony jövedelemelosztást. A piacnak külön is nagy a jelentősége a tőkebefektetéseknél, amelyek megalapozzák a gazdasági haladást. Ezért a Demokrata Párt a piacgazdaság létrehozására törekszik.

Ez a gazdaság nem áll ellentétben a vegyes gazdasággal, melynek keretében fennáll a köztulajdon, s léteznek befektetések a közoktatásba, a tudományba, az egészségügybe és a közvagyonba és az elosztás lehetővé teszi a szociális méltányosság fenntartását.

A piac nem ismer határokat, amelyek megbéklyóznák és zárt gazdaságot hoznának létre, forrásává válva a teljes ésszerűtlenségnek. Bebizonyosodott, hogy a nyitott gazdaságok, amelyek kitették magukat a nemzetközi konkurenciának, s amelyek a valuta konvertibilitásával megszilárdították a pénzügyi fegyelmet, nagyobb gazdasági fejlődést értek el, és képessé váltak az egyenrangú részvételre a nemzetközi kereskedelemben. Ezért a Demokrata Párt a nyitott gazdaság mellett foglal állást.

A gazdasági nacionalizmus ma már annyira túlhaladott, hogy egész Európa az egyesülésre törekszik. Ez a folyamat természetes következménye Nyugat-Európa liberális elveinek, ami lehetővé teszi a piac kiszélesítését, tágítja az üzleti és szakmai lehetőségeket, s a különböző kultúrák egybefonódása hozzájárul az általános előrehaladáshoz. Ezért a Demokrata Párt arra törekszik, hogy csatlakozhassunk a Közös Piachoz, s hogy hazánknak megfelelő helyet harcoljon ki az európai nemzetek közösségében.

Jugoszlávia meglevő gazdasági rendszere az ún. társadalmi tulajdonban testesül meg, s homlokegyenest ellentétes mindenfajta racionalitással. Hogy ezt a katasztrofális helyzetet túlhaladhassuk, a Demokrata Párt követeli, hogy megfelelő törvényhozással azonnal számoljuk fel a „társadalmi tulajdont", annak magán- és közvagyonná való lebontásával. E határozat keretében, ami nélkül minden gazdasági reform csupán reménytelen javítgatása a hajónak, mely már csaknem elsüllyedt, szükséges: a) részletes és pontos adatokat kidolgozni a különféle formájú privatizáció végrehajtásának megalapozására (meghatározva az egyes vagyonrészek arányát és árát, melyeket felkínálhatunk a hazai és külföldi tőketulajdonosoknak, a vállalat foglalkoztatottjainak, a jugoszláv bankoknak, az államnak stb.); b) kidolgozni a munkaerőtöbblet átképzésének szociális programját, a magánszektorba való átirányítás hitelezését stb.; c) meghatározni az állami tulajdonban maradó gazdasági vállalatok ügyviteli kritériumait és d) megállapítani a tulajdonosok és a foglalkoztatottak közötti béregyezmény alapelveit (mind a két fél jogaival és kötelességeivel).

7. KÖRNYEZETVÉDELEM

Jugoszlávia szilárd helyet foglal el Európában a környezet szennyezettsége tekintetében. Ezért mielőbb konkrét és szigorú programot kell kidolgozni a fennálló helyzet szanálása céljából, s a további szennyezés megakadályozása végett. A programban elő

kell irányozni mind az azonnal végrehajtható, mind a hosszabb lejáratú intézkedéseket. De hogy egyáltalán hozzáláthassunk a környezet hatékony védelméhez, minden ökológiai adatot, amelyek ma szigorúan titkosak és csak véletlenül kerülhetnek a közvélemény elé, teljesen nyilvánossá kell tenni. Mielőbb el kell készíteni és nyilvánosságra hozni az ökölogiai térképet is, amely feltüntetné a kritikus területeket és a fő szennyező forrásokat.

A Demokrata Párt kitartóan arra fog törekedni, hogy:

– bezárják a krškói atomerőművet, s tartósan megtiltsák hazánkban újabb atomerőművek létesítését;

– kötelezővé tegyék a hazánkba tartósan vagy átmenetileg behozott ipari nyersanyagok és hulladékok radiokativitásának ellenőrzését;

– Jugoszlávia ratifikálja az összes európai konvenciókat a környezetvédelemről, s következetesen alkalmazza mindazokat, amelyeket már elfogadott;

– a környezetszennyezés súlyos és ismétlődő eseteiben alkalmazzunk nagyösszegű büntetéseket és tiltsuk meg a kérdéses tevékenységeket;

– hozzunk törvényt (pontos mércékkel) a piszkos ipar hazánkba való behozatala ellen, az épülő ipari létesítményektől pedig kérjen ökológiai attestet az illetékes bizottság, amely a föderális egységek képviselőháza mellett alakulna meg.

8. A KATONASÁG IDEOLÓGIAI ÉS POLITIKAI JELLEGÉNEK FELSZÁMOLÁSA

Jugoszlávia fennálló társadalmi-politikai rendszerére jellemző a rendszer részleges vagy teljes összeolvadása annak alaptényezőivel (politika jog, ideológia, uralkodó párt, gazdaság), ami megszünteti saját autonómiájukat és megakadályozza a demokratikus ellenőrzést azok részéről, akiken uralkodik. A katonai komplexum beolvasztása ebbe a rendszerbe nem véletlen, hanem a demokratikus kontroll és kritika alól mentesített rendszer belső logikáján alapult: a katonaságot, háborús szerepének folytonos emlegetésével, az érvényes politika igazolásának eszközévé tették, s a katonai köröket felhasználták az uralkodó párt és ideológia védelmezésére is. Ily módon a katonaságot is bevonták a napi politikába, ami nem méltó egy demokratikus rendszerhez. Egyfelől az uralkodó párt egyes politikusai úgy hivatkoznak a katonaságra, mint az ideológiai-politikai status quo letéteményesére, másfelől pedig magasrangú katonai vezetők nyíltan beavatkoznak a politikai összetűzésekbe, méghozzá néha ultimatív formában és olyan módon, ami messze meghaladja azt a szintet, amit mint polgárok élvezhetnének a döntéshozatal demokratikus folyamatában.

A racionális, de különösen a demokratikus politika világos hatáskörmegosztást feltételez, a hatalom minden jelentős forrásának szabatos meghatározásával, s ezek megfelelő jogi és politikai ellenőrzésével. Ez nem érhető el a katonaság halaszthatatlan és következetes depolitizálása nélkül. Ezért a Demokrata Párt síkraszáll minden ideológiai szimbólum törvényes kiiktatásáért és a politikai szerveződés betiltásáért a hadseregben, akár a Jugoszláv Kommunista Pártról, akár más pártokról van szó. A tisztek és katonák tagjai lehetnek a politikai pártoknak és egyesületeknek, de ez csupán mint polgárjog illeti meg őket, aminek semmi köze nem lehet hivatásuk ellátásához. A katonaság miniszterének elvileg polgári személynek kellene lennie, míg a Főparancsnokságot mint katonai parancsadó testületet személyileg és szervezetileg el kellene választani a honvédelmi minisztériumtól, a kormány katonai-politikai szervétől. S hogy a parlament ellenőrzése a kormány fölött hatékony legyen, a „katonai titok" intézményét világosan és nagyon szelektív módon kellene körülhatárolni.

A Demokrata Párt ugyancsak síkraszáll az általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi bizottságok felszámolásáért, és az általános honvédelem egyetemi tananyagának

megszüntetéséért. A katonakötelezetteket részletesen tájékoztatni kell a maguk alapvető jogairól és kötelességeiről, de következetesen tiszteletben kell tartani alkotmányos szabadságaikat és jogaikat, közöttük a lelkiismereti és vallási szabadságukat is. Ezért figyelembe kell venni a lelkiismereti fenntartásokat, s lehetővé tenni a civil katonai szolgálatot.

9. AZ ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT IDEOLÓGIAI ÉS PÁRTJELLEGÉNEK MEGSZÜNTETÉSE

A szokásos és mindenütt a világon legitimnek tekintett tevékenység, az idegen hírszerző szolgálatok működésének elhárítása mellett Jugoszlávia Állambiztonsági Szolgálata a maga szerteágazó ténykedésének legnagyobb részét a kommunista párt aktuális és potenciális politikai ellenfeleinek felderítésére és üldözésére fordította, hogy örökre megőrizze monopóliumát a hatalomra. Ehhez erkölcsileg botrányos és a jogszerű rendszerekben megengedhetetlen eszközöket is felhasználtak, mint amilyen a lehallgatás, a telefon- és más beszélgetések hangszalagra való rögzítése megfelelő bírósági végzés nélkül, a lakásokba való behatolás és házkutatás a lakók részvétele és bírósági meghatalmazás nélkül, a levéltitok megsértése, tetszőleges letartóztatás megfélemlítés és zsarolás céljából, vallomások és hamis tanúzás kikényszerítése, sőt még a fizikai bántalmazások sem maradtak el. Minthogy ilyen eszközökkel élt a hatalom egypártrendszerű monopóliumának megőrzése végett, az Állambiztonsági Szolgálat inkább a párthoz, mintsem az államhoz kötődött. Ezért a Demokrata Párt megköveteli, hogy a párt és a politika kapcsolatát a rendőrséggel, amelyet évtizedeken át egyre szilárdabbá tettek hazánkban, mindkét oldalról számolják fel. A politikusok nem osztogathatnak parancsokat a rendőri szerveknek, a rendőrség pedig nem állíthatja szolgálatait a pártpolitikusok rendelkezésére. A fordulat első lépéseként a rendőrségen fel kell számolni a pártszervezeteket.

A Demokrata Párt azonban nem csupán az ideológiai és pártjelleget kívánja megszüntetni az Állambiztonsági Szolgálatban, hanem annak a részlegének a teljes felszámolását is követeli, amely a pillanatnyilag uralmon levő párt politikai ellenfeleinek felderítésével és üldözésével foglalkozott. Minden ilyen és másfajta rendőri szolgálatot szigorú bírósági ellenőrzésnek kell alávetni, s külön parlamenti bizottságot kell létrehozni felügyeletére. Ez a bizottság megkövetelheti, hogy az egyes szolgálatok rendelkezésére bocsássák a polgárokról vezetett adataikat, a kárvallottnak azzal a jogával, hogy bírósági úton kérhesse azoknak az adatoknak a helyesbítését, amelyek nem felelnek meg a valóságnak.

10. NEMZETISÉGI SZÓRVÁNYAINK ÉS KISEBBSÉGEINK A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOKBAN

A kommunista uralom egyik legsúlyosabb következményeként az elmúlt időszakban nagyon sok emberünk hagyta el az országot. Nyilván sokakat a biztos megélhetés késztetett a távozásra, ami ugyancsak az eddigi hatalomtartók gazdaságpolitikájának sikertelenségét mutatja. Nem kevés azonban azoknak a száma sem, akik alkotói és más szabadságuk korlátozása miatt vándoroltak külföldre. De akik tisztán gazdasági okokból távoztak is, még azok sem titkolhatták el elégedetlenségüket azzal a politikai rezsimmel, amely, ha közvetve is, ilyen nehéz elhatározásra, szülőföldjük elhagyására késztette őket. Ezért a Demokrata Párt arra törekszik, hogy lehetővé tegye a kivándoroltak visszatérését, ha ezt még ők is óhajtják. Emellett síkraszáll a polgárháború befejezéséért, s mindazoknak a megkegyelmezéséért, akik részt vettek benne, kivéve a nemzetközi jog szerinti bűnözőket és a terroristákat. Ugyanígy megköveteli az állampolgárság visszaszolgáltatását mindazoknak, akiket megfosztottak tőle.

A Demokrata Párt külön figyelmet kíván fordítani a szomszédos államokban élő

nemzeti kisebbségeinkre. Úgy véljük, hogy a nemzeti kisebbségek védelme egyik alapvető célját kell hogy képezze államunk külpolitikájának. Nemzeti kisebbségeink tagjait legalább azok a személyes és nemzeti jogok megilletik, amelyek nemzetközileg el vannak ismerve, szavatolásukat pedig megfelelő univerzális és regionális jogi aktusok írják elő. Minthogy hazánkban a nemzeti kisebbségek az elismert nemzetközi szabványoknak jóval nagyobb szabadságokat és jogokat élveznek, külpolitikánk egyik közvetlen feladatává kell tenni, hogy a reciprocitás elve alapján vesse fel a mi nemzeti kisebbségeink helyzetének kérdését.

11. KÜLPOLITIKA

Abból a tényből kiindulva, hogy Jugoszlávia eddigi külpolitikája ideológiai és dogmatikus beállítottságú volt, s Josip Broz autokratikus irányításával a megalománia jellemezte, ez a politika, végső kimenetelében nagy károkat okozott az országnak. Mint dogmák elegye, ez a külpolitika elszigetelte országunkat a demokratikus irányzatok fő folyamataitól a világban, és közeli kapcsolatba hozta a civilizáció túlhaladott rezsimjeivel, a legsötétebb zsarnoksággal, önkénnyel és terrorizmussal csak azért, mert ezek a műállamok önmagukat el nem kötelezetté és szocialistává kiáltották ki.

Ez a dogmatikus összekapcsolódás a szocializmussal és az elnemkötelezettséggel megakadályozta Jugoszláviát abban, hogy kezdettől fogva bekapcsolódjon az európai integrációs folyamatokba. Külpolitikánknak e végzetes következményeit szem előtt tartva, a Demokrata Párt olyan külpolitika mellett kötelezi el magát, amely elsősorban az ország érdekeit veszi figyelembe, de tiszteletben tartja a nemzetközi jogok és más normák elveit is, mindenekelőtt a civilizált országok viszonyaira jellemző fejlett emberi jogokat.

Ilyen megfontolásból a Demokrata Párt a következő külpolitikai célokat tekinti magáénak:

1. Jugoszláviának fejlesztenie kell viszonyát az Egyesült Nemzetekkel, annak különleges ügynökségeivel és más univerzális nemzetközi szervezetekkel.
2. Ugyancsak fejlesztenie kell kapcsolatát a regionális, s külön az európai nemzetközi szervezetekkel.
3. Ennek keretében Jugoszláviának mindent el kell követnie annak érdekében, hogy csatlakozhasson az Európai Közösséghez.
4. A katonai és politikai szövetségekhez való viszonyában, saját érdekeivel összhangban, Jugoszlávia semleges politikát folytat, s ennek megfelelően fejleszti kapcsolatait más semleges országokkal.
5. A környező országok irányában Jugoszlávia jószomszédi külpolitikát kíván folytatni, összhangban az ország érdekeivel és a nemzetközi viszonyok civilizációs vívmányaival.
6. A nemzetközi viszonyokban a Demokrata Párt általában is síkraszáll a demokratikus országokkal fennálló kapcsolataink fejlesztéséért, s együttműködik velük a nemzetközi közösség továbbfejlesztésén.
7. A Demokrata Párt külön szorgalmazza a diplomáciai és más kapcsolatok felvételét Izraellel, amely a háborús viszonyok közepette is megőrizte demokratikus politikai rendszerét, s továbbfejlesztette a gazdaságot és a kultúrát.

Hogy ez a célirányos külpolitika életre keljen, a Demokrata Párt szükségesnek tartja az egész eddigi külpolitika kritikai felülvizsgálatát. Emellett az alkotmánnyal és a törvényekkel meg kell határozni a külpolitikai döntéshozatal demokratikus módszereit, hogy a nyilvánosság is részt vehessen Jugoszlávia nemzetközi viszonyainak szabályozásában.

Belgrád, 1990. január 18.

Alapító Bizottság

Dr. Vladan Vasiljević
Vladimir Gligorov, publicista
Dr. Zoran Đinđić, professzor
Dr. Aleksandar Ilić
Marko Janković, újságíró
Dr. Ljubomir Tadić, professzor, a Szerb Tudományos Akadémia tagja
Đurđe Ninković, ügyvéd
Dr. Dragoljub Mićunović, prof.
Marko Petrović, egyetemista
Borislav Pekić, író, a Szerb Todományos Akadémia tagja
Dr. Kosta Čavoški
Dušan Vukajlović, író
Milovan Danojlić, író
Gojko Đogo, író
Dr. Slobodan Inić
Dr. Vojislav Koštunica
Dr. Nikola Milošević, a Szerb Tudományos Akadémia tagja
Vida Ognjenović, színházi rendező
Miodrag Perišić, író
Aleksandar-Saša Petrović, filmrendező
Dr. Radoslav Stojanović, professzor
Dr. Zvezdana Popović

A DEMOKRATA PÁRT ALAPSZABÁLY-TERVEZETE

1. szakasz

A párt célja és eszköze

A Demokrata Párt a polgárok politikai egyesülete, amelynek célja a programba foglalt alapelvek életrekeltése.

Programjának megvalósítása érdekében a Demokrata Párt nyilvánosan harcol a demokratikus elvek terjesztéséért, gyűléseket és találkozókat szervezve, lapokat megjelentetve, a szavazók megnyerésével és a választásokon való részvétellel.

2. szakasz

A párt tagjai

A pártnak Jugoszlávia minden felnőttkorú polgára tagja lehet, aki elfogadja a párt programját és aláírja a belépési nyilatkozatot.

3. szakasz

A párttagok jogai

A Demokrata Párt tagjának joga van:

– részt venni a párt tevékenységében, és támogatni munkáját;
– szavazni, választani és bekerülni a párt minden testületébe;
– a párt támogatására számítani, ha üldöztetésnek és károsodásnak tennék ki a pártban folytatott munkájáért.

4. szakasz

A párttagok kötelességei

A Demokrata Párt tagja köteles:

– a párt programelveit terjeszteni, munkáját segíteni és tekintélyét megőrizni;
– lehetőségeihez mérten anyagilag segíteni a pártot;
– a párt sikerére törekedni a választáskon.

5. szakasz

A Demokrata Párt tiszteletbeli tagjai a Főzbizottság megbízása alapján saját személyiségüknél fogva idehaza és külföldön külön kiemelkedő harcosaivá válhatnak a szabadságnak és a demokratikus berendezkedésnek.

6. szakasz

A párt szervei

A Demokratikus Párt szervei a Közgyűlés, a Főbizottság, a helyi bizottságok és a párt megbízottjai.

7. szakasz

A párt közgyűlése

A párt Közgyűlését a Főbizottság hívja össze, évente egyszeri alkalommal. A Közgyűlést kötelezően össze kell hívni, ha korábbi összetételének egyötöde ilyen követeléssel áll elő.

A Közgyűlés tagjait a helyi bizottságok választják a megfelelő kulcs alapján, amelyet a Főbizottság állapít meg a Közgyűlés összehívása előtt.

A Főbizottság tagjai részt vesznek és szavazati joggal rendelkeznek a Közgyűlésen.

8. szakasz

A Közgyűlés mint a párt legmagasabb rangú testülete dönt a programról, az alapszabályokról és a pártpolitika minden elvi kérdéséről.

A Közgyűlés választja meg és hívja vissza a Főbizottságot, s hagyja jóvá annak munkáját.

A Közgyűlés akkor határozatképes, ha a megválasztott tagok többsége jelen van, a határozat pedig akkor jogerős, ha a megjelent tagok többsége megszavazza.

9. szakasz

Főbizottság

A Főbizottság a párt legrangosabb szerve a Közgyűlés két összejövetele között.

A Főbizottság végrehajtja a Közgyűlés határozatait, meghatározza a pártpolitika elvi kérdéseit, kezeli a párt pénztárát, megjelenteti a pártsajtót és dönt a választásokon való részvételről.

A Főbizottság munkatestületeket hoz létre, gondoskodik a pártmunka szabályozásáról és rendelkezik a párt pénzeszközeivel.

10. szakasz

A Főbizottság 30–40 tagú, akiket a Közgyűlés választ meg.

A helyi bizottságok elnökei megbízatásuknál fogva tagjai a Főbizottságnak.

A Főbizottság akkor határozatképes, ha tagjainak fele jelen van az ülésen, a határozathozatalhoz pedig egyszerű szavazattöbség kell.

A Főbizottság elnököt, alelnököt és pénztáros választ.

A Főbizottság ülését az elnök hívja össze, de összehívható a tagok egyharmadának kívánsága szerint is.

11. szakasz

Tagjainak sorából a Főbizottság Végrehajtó Bizottságot választ, melyben az elnök, az alelnök, a titkár és még 9–15 tag foglal helyet.

A Végrehajtó Bizottság intézi a párt folyó ügyeit és végrehajtja a Közgyűlés és a Főbizottság határozatait.

A Végrehajtó Bizottság szavazattöbbséggel határoz.

12. szakasz

A párt titkársága

A Végrehajtó Bizottság megalakíthatja a párt Titkárságát, amely az adminisztrációs, szervezeti és más folyó ügyeket intézi.

13. szakasz

Helyi bizottságok

Azokban a helységekben, ahol a pártnak legalább 50 tagja van, helyi bizottság alakul.

A helyi bizottság hívja össze a párt tagjait, kezeli a pénztárt, gondoskodik a taglétszám bővítéséről és más pártügyeket intéz.

14. szakasz

A párt megbízottai

A pártnak azokban a helységekben működnek megbízottai, ahol a taglétszám kicsi.

A megbízottakat a Végrehajtó Bizottság, illetve a helységhez legközelebb eső helyi bizottság nevezi ki.

15. szakasz

A pártgyűlések

A pártgyűlések a párt minden kérdését megvitatják és szavazattöbbséggel hozzák meg határozataikat.

16. szakasz

A felügyelő bizottságok

A párt minden szerve mellett felügyelő bizottság alakul a pénzkezelés, a bevételek és a kiadások ellenőrzése céljából.

17. szakasz

A párt bevételei

A párt bevételei a tagok hozzájárulásából, önkéntes adományokból és más forrásokból képződnek.

18. szakasz

A választásokon való részvétel

A párt választási részvételéről a Főbizottság dönt.

A párt minden képviseleti testületbe egységes jelölőlistát állít.

19. szakasz

A demokrata ifjúság

A Demokrata Párt keretében megalakul a Demokrata Ifjúság.

20. szakasz

A párt megszűnése

A párt megszűnéséről szóló határozatot a Közgyűlés mondja ki.

Megszűnése esetén vagyona a Vöröskeresztet illeti meg.

21. szakasz

Záró rendelkezés

Alapszabályaink a Közgyűlés által való jóváhagyás napjáról érvényesek.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA SZABADSÁGPÁRT
(Demokratska stranka slobode)

1. *Demokratsaka stranka slobode (DSS) – Demokrata Szabadságpárt (DSZP)*
2. *A párt rmegalapítását a „Szolidaritás" Jugoszláv Szövetség végrehajtó bizottsága kezdeményezte 1989. november 18-án.*
3. *A pártalapításról szóló határozatot Belgrádban hoztuk meg 1990. január 14-én.*
4. *A párt programja mellékelve.*
5. *Nem valamely korábbi párt hagyományait folytatjuk, hanem a Szolidaritás jogutódjának tekintjük magunkat.*
6. *Pártunk a maga szervei, valamint a városi és községi szervezetek útján fejti ki tevékenykedését.*
7. *Pártunk ügyeit az ideiglenes szervként működő Végrehajtó Bizottság intézi a következő összetételben: Jovan Glamočanin, okleveles jogász (elnök), Milorad Koprivica, magánvállalkozó (alelnök), Dušan Bošković, okleveles jogász (titkár), Branko Mišeljić, okleveles építész, Zoran Milisavljević, tanár és publicista, Ljubomir Bogovac, munkás, Siniša Dimitrijević, filmrendező, Mirko Vujičić, tanár, Uroš Vlahović, okleveles közgazdász, Dušan Petković, okleveles közgazdász és Siniša Janković, okleveles gépészmérnök (tagok).*
8. *Városi és községi szervezetek eddig a következő helységekben alakultak: Belgrád,*